

jetski teoretičar V.N. Krupnov u svom radu **O psihološkom pristupu rešavanju pitanja ocenjivanja kvaliteta prevoda**, predstavljajući psihološku koncepciju ocenjivanja, ističe da se ne mogu svi problemi ocenjivanja kvaliteta prevoda rešiti samo u okvirima čisto lingvističkog pristupa.

Mnogi autori u svojim radovima s početka 80-tih godina nastavljaju sa preciziranjem kriterijuma koji bi mogli biti osnova za ocenjivanje kvaliteta prevoda. M.J. Cviling ističe sasvim pravilne pretpostavke da prevazilaženje individualnog subjektivizma u ocenjivanju ne sme ići linijom zamene subjektivnih kriterijuma objektivnim, već linijom objektivizacije onih zakonitosti koje leže u osnovi subjektivnih zaključaka. U tom smislu autor predlaže niz eksperimenata čiji prvi koraci mogu biti: 1. istovremeno i nezavisno ocenjivanje jednog istog prevoda od strane nekoliko profesora; 2. upoređivanje njihovih ocena sa ocenama koje su dali profesionalni prevodioci, redaktori, stručnjaci i dr.; 3. poređenje povratnog (sekundarnog) prevoda sa originalom radi određivanja »nivoa buke« u

prevodu i sl. Dati eksperimenti se moraju podvrgnuti statističkoj obradi, a rezultati istraživanja bi se mogli prikazati u vidu skale u kojoj se svakom tipu prevodilačke greške daje određena brojna vrednost, tj. broj »kaznenih poena«. Na ovaj način autor predlaže spajanje empirij-

skog i objektivnog pristupa, što, svakako, vodi efikasnijem ocenjivanju kvaliteta prevoda.

U svom drugom radu **Ocenjivanje prevoda od strane prevodioca i mogućnost optimizacije prevoda** (1976) M.J. Cviling posmatra problem ocenjivanja kvaliteta prevoda sa dva aspekta: s jedne strane vidi neophodnost znanja i uvažavanja kriterijuma na osnovu kojih se prevod priznaje adekvatnim; s druge strane, neophodno je kod prevodioca razviti sposobnost da objektivno ocenjuje svoj sopstveni prevod u procesu njegovog nastajanja, tj. sposobnost da postiže optimalne efekte u svom radu sa stanovišta njegovih kvalitativnih pokazatelja. Prevodilac mora težiti optimalnim rezultatima svog rada, a to će postići neprekidnom samokontrolom u toku prevođenja.

U ovom referatu date su opšte predstave o stanju i tendencijama razvoja jednog od najvažnijih pitanja u teoriji i praksi prevođenja — ocenjivanja kvaliteta.

Predstavljeni materijal nam omogućuje da zaključimo da se ovo pitanje nalazi u fazi istraživanja, isticanja prihvatljivih rešenja, traženja najracionalnijih i najefikasnijih postupaka i metoda. Metodi su raznovrsni, ali pojedinačno ni jedan od njih ne omogućuje objektivno i svesrano ocenjivanje. Zbog toga su neophodna dalja istraživanja koja će omogućiti razradu univerzalnih kompleksnih objektivnih metoda ocenjivanja kvaliteta prevoda.

Branko Tošović

Sovjetski metodi ocjene kvaliteta prevoda*

0.0. Sovjetska teorija prevođenja polazi od stava da je ocjena kvaliteta prevođenja jedan od najaktuelnijih problema nauke o prevođenju. Smatra se da je to najsloženije pitanje u savremenoj teoriji i praksi prevođenja.

Ovim problemom bavi se širok krug sovjetskih stručnjaka. Problem se rešava na teoretskom i praktičnom planu. Na teoretskom planu razmatra se pojam kvaliteta prevoda, ističu zahtjevi u odnosu na naučno-tehnički prevod, navode kriteriji po kojima se daje ocjena pre-

voda (v. Tošović Branko Bibliografija sovjetske teorije prevođenja, 23).

1.0. Teoretske osnove sovjetskim metoda ocjene kvaliteta prevođenja udarilo je nekoliko teoretičara, od kojih, prije svega, treba spomenuti Barhudarova. Jedan od problema koje je on razmatrao, a koji je neposredno u vezi sa ovom problematikom, jeste odnos nivoa

*Zaradi tehničkih razlogov ne objavljamo seznama upotrebljene literature; ta je na raspolago u uredništvu. (op. ured.)

jezičke hijerarhije i prevoda. Za našu temu bitno je Barhudarovljevo razlikovanje triju vrsta prevoda: adekvatnog, bukvalnog i slobodnog.

2.0. Drugi značajan teoretičar na ovome planu je Komisarov. On izdvaja dva pristupa ocjeni kvaliteta prevoda: jedan od njih je utvrđivanje stepena složenosti zadatka koji rješava prevodilac. Drugi je utvrđivanje »vrijednosti« prevoda. U radu »Prilog pitanju poredbenog proučavanja prevoda« (7) on razlikuje poredbeno proučavanje prevoda i, suprotno njemu, ocjenjivačko-normativnu analizu prevoda. Ovaj posljednji pristup ima za cilj da ukaže na greške u prevođenju ili, naprotiv, da istakne uspješne prevodilačke postupke. Prava ocjena traži postojanje određenih principa ili zahtjeva koje mora da zadovolji dobar (adekvatan) prevod. On konstatuje da se mnogi takvi principi formulišu intuitivno i da često protivrječe jedni drugima. Kao ilustraciju navodi spisak zahtjeva H. Savorija (Th. H. Savory. *The Art of Translation*, London, 1957):

1. Prevod mora prenositi riječi originala.
2. Prevod mora izražavati misli originala.
3. Prevod se mora čitati kao original.
4. Prevod se mora čitati kao prevod.
5. Prevod mora da odražava stil originala.
6. Prevod mora da odražava stil prevodioca.
7. Prevod se mora čitati kao djelo vremenski sasvremeno originalu.
8. Prevod se mora čitati kao djelo vremenski savremeno prevodiocu.
9. Prevod može dozvoljavati dodavanja i izostavljanja.
10. Prevod ne smije dozvoljavati dodavanja i izostavljanja.
11. Prevod poezije mora da se realizuje u prozi.
12. Prevod poezije mora da se realizuje u stihovnom obliku.

Ovo navodi Komisarova na misao da odsustvo jedinstvenih kriterija u znatnoj mjeri obezvređuje normativni pristup ocjeni prevoda.

Kritičku ocjenu Savorijevih kriterija dao je i Sadikov (14).

Nešto slično Savoriju u sovjetskoj teoriji prevođenja pokušao je da razradi Uvarov (18). Njegov spisak aksioma izgleda ovako:

1. Najlošiji prevod bolji je od nikakva prevoda.

2. Dužina prevoda i dužina originala moraju (gotovo) da se podudaraju.

3. Glavno je u prevodu veza sa prethodnim i veza sa narednim, što se u usmenom prevodu izražava u pravilnosti intonacije.

4. Pri deformaciji originala (nije se čulo, nije se shvatilo itd.) moguće je ponavljanje podataka iz prethodnog dijela teksta ili rekonstrukcija prevodiocu poznatog znanja o problemu koji se razmatra.

5. Jedna italijanska fraza približno odgovara dvijema ruskim; dvije ruske fraze objedinjavaju se u jednu italijansku sa zavisnosloženom vezom.

6. Ruska fraza počinje adverbijalom, engleska ili italijanska subjektom.

7. U prevodu se upotrebljavaju samo ustaljeni obrti.

Za problem o kome se govori od suštinskog je značaja Komisarova razrada pojma »norma prevoda« (8). Ističući tri tipa prevoda (o kojima govori i Barhudarov) — adekvatni, bukvalni i slobodni — Komisarov ukazuje na to da će se, polazeći od toga, kvalitet prevoda ocjenjivati u zavisnosti od pravilnosti izbora nivoa jedinice prevoda. Komisarov smatra da se norma prevoda može razmatrati kao rezultat interakcije najmanje pet različitih vrsta normativnih zahtjeva, odnosno pet vrsta normi:

1. norme ekvivalentnosti prevoda,
2. žanrovsko-stilističke norme prevoda,
3. norme prevodiočevog govora,
4. pragmatičke norme prevoda,
5. konvencionalne norme prevoda.

3.0. Pitanjima teškoća prevođenja bavio se Recker (13), koji je sačinio i gradacije teškoća. On je razradio metod ocjene kvaliteta prevoda prema broju grešaka. Recker smatra da se kvalitet može normirati samo uzimanjem u obzir nedostataka prevoda.

4.0. Po mišljenju Švejcera u osnovu ocjene rezultata prevođenja može biti unesen princip funkcionalne i »dinamičke« ekvivalentnosti, pod kojim se podrazumijeva karakteristika prevoda u kome je sadržaj polazne poruke prenesen na taj način da percipiranje konačne poruke od strane primaoca odgovora u svim svojim suštinskim crtama percipiranju polazne poruke pošiljaocu kome je adresirana (22, 264).

5.0. Kriterije ocjenjivanja prevoda posebno su razmatrali Cvilin i Turover. Ovi autor ističu da postoje dva niza kriterija za ocjenu prevoda — jedni od njih baziraju se na čisto lingvističkim osnovama (ekvivalentnost prevoda), drugi — na pretežno pragmatičnom odnosu (vrijednost prevoda) — 21.5. Prvi se pristup faktički svodi na upoređivanje riječi, fraza, a ponekad i morfemskog sastava prevoda i originala. Drugi se neposredno bazira na realnoj komunikativnoj situaciji. On pretpostavlja prisustvo adekvatne reakcije recipijenta prevoda (na primjer, ispravna orijentacija u nepoznatom gradu na osnovu prevoda turističkog prospekta, pravilno rukovanje uređajem na osnovu prevedenog uputstva). Cvilin i Turover konstatuju da, na žalost, ovaj kriterij ne podliježe formalizaciji i da ne može biti primijenjen za situacije nepredmetnog karaktera te da je usloženjen mogućnošću da recipijent iskoristi informaciju ekstralingvističkog karaktera i iskustva. Suštinska razlika postoji i između prevoda sa maternjeg jezika na strani jezik i obrnuto u uslovima asimetričnog bilingvizma.

Složenost problema oni vide u tome što se sud o pravilnosti ili nepravilnosti ovog ili onog mjesta u prevodu, odnosno o postojanju ili nepostojanju greške, daje na osnovu subjektivnog osjećanja i tek se naknadno podvrgava svojevrsnom racionalnom objašnjenju. Oni smatraju da su pokušaji prevladavanja tog neizbježnog subjektivizma uz pomoć strogih normativa ili opšteobaveznih elemenata osuđeni na neuspjeh pošto slične norme ili ne mogu da odraze sve mnoštvo i raznolikost prevodilačkih grešaka koje se realno susreću, ili će morati imati toliko uopšten i apstraktan karakter da će se njihova konkretna primjena za pojedine slučajeve ipak vršiti kroz prizmu subjektivnog zapažanja ocjenjivača. Ovdje oni izvlače bitan zaključak: prevladavanje subjektivizma mora ići ne linijom zamjene subjektivnih kriterija objektivnim, već linijom objektivizacije onih zakonitosti koje se nalaze u osnovi subjektivnih sudova.

Da bi se praktično realizovao ovaj metod, predlaže se širok spektar eksperimenata u toku kojih bi se konkretizovali zahtjevi što se odnose na prevode različita tipa. Imaju se u vidu slijedeći eksperimenti:

a) istovremena i nezavisna ocjena jednog te istog prevoda,

b) upoređivanje zvanične ocjene sa ocjenama profesionalnih prevodilaca, lektora i naučnika,

c) proučavanje zavisnosti između prevoda i njegove ocjene,

d) poređenje obrnutog (sekundarnog) prevoda sa originalom radi utvrđivanja »nivoa smetnji« u prevodu i dr.

6.0. Rješenje ovog pitanja Krupnov, kao i niz drugih, vidi u stvaranju posebne ocjenjivačke skale (10). Po njegovu mišljenju vrijednost prevoda može biti utvrđena samo na bazi kompleksnog pristupa tom pitanju. Osnovnim determinantama prevoda on smatra:

1. savlađivanje teškoća povezanih sa nalaženjem preciznih ekvivalenata i adekvata na jeziku prevoda te riječi i sintagmi originala;

2. savlađivanje teškoća povezanih sa ponovnim uspostavljanjem smisla sadržaja rečenice ili većeg segmenta teksta;

3. savlađivanje teškoća povezanih sa prenošenjem stilističkih i ekspresivnih karakteristika originala.

Polazeći od toga, Krupnov smatra da ocjena kvaliteta prevoda mora da se sastoji od četiri osnovne operacije:

1. ocjene kvaliteta prevoda riječi i sintagmi;

2. ocjene kvaliteta prevoda rečenica i, prema tome, teksta u cjelini;

3. ocjene kvaliteta prenošenja ekspresije i stilističkih specifičnosti originala;

4. ocjene »zvučanja« i snage djelovanja čitavog prenesenog teksta u poređenju sa originalom.

Krupnov smatra da ovakav kompleksan pristup onemogućuje da pojedini važni faktori prevodenja kao što su tačnost prevodenja pojedinih elemenata teksta i teksta u cjelini nestanu iz vidokruga. On smatra da u praksi za mnoga ova pitanja još nisu nađena konkretna rješenja.

Krupnov je sačinio i tabelu kategorija složenosti prevoda.

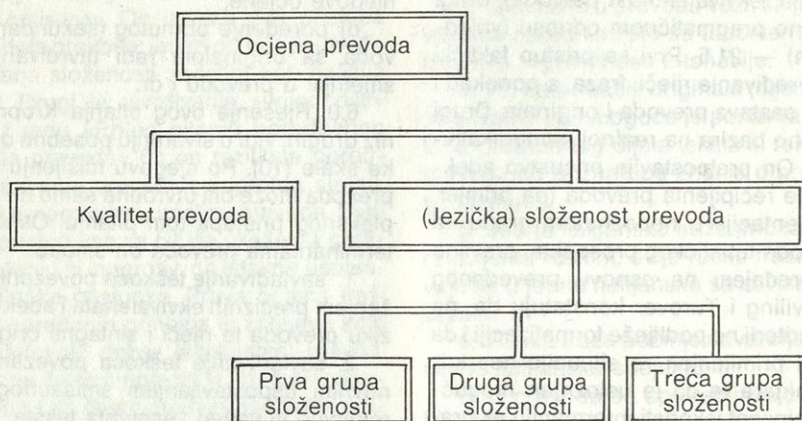
7.0. Vanjikov ističe da ocjenjivanje kvaliteta i jezičke složenosti prevoda treba da teče u tri osnovna pravca:

1. ocjena njegove adekvatnosti,

2. ocjena njegove težine (koja se obično utvrđuje putem ocjene složenosti materije koja se prevodi),

3. ocjena njegove književne obrade (6, 35).

Ovaj autor daje slijedeću shemu:

Svaki navedeni pojam Vanjikov bliže određuje. Ocjenu prevoda definiše kao kategorizaciju prevoda prema njegovoj adekvatnosti i jezičkoj složenosti teksta originala. Pod kvalitetom prevoda podrazumijeva osobine prevoda koje su determinisane stepenom njegove adekvatnosti. Složenostu prevoda naziva osobine prevoda koje determiniše naučna specifičnost i jezičke osobenosti teksta originala. U prvu grupu složenosti prevoda svrstava tekstova sa opšte-naučnom tematikom čiji leksički i gramatički sastav, stilске osobenosti i smisaoni sadržaj ne stvaraju teškoće pri prevođenju. U drugu grupu složenosti prevoda ubraja uskostručne tekstove iz pojedinih grana, a takođe tekstove sa višegranskom tematikom čiji leksičko-gramatički sastav, stilistička obojenost i smisaoni sadržaj predviđa korišćenje postojeće priručne literatu-

re. Treća grupa složenosti prevoda obuhvata tekstove iz novih oblasti znanja čiji leksičko-gramatički sastav, stilska obojenost i smisaoni sadržaj, osim nemogućnosti korišćenja priručne literature, uslovljava upotrebu dodatnog materijala i neophodnost konsultovanja sa stručnjacima.

8. Borisova smatra da je za određivanje kvaliteta prevoda neophodno utvrditi zahtjeve koji se pred njega postavljaju (str. 25). Dajući pregled domaćih i stranih pogleda na ovo pitanje, ona zaključuje da je problem ocjene kvaliteta još uvijek u fazi razrade.

9.0. Od praktičnih radova treba istaći Metodčki priručnik za honorarne prevodioce i lektore Svesaveznog centra za prevođenje čiji su autori Smirnov, Novičkova i Kiknadze (16). U njemu je izdvojeno sedam kategorija prevoda (str. 7—9):

OCJENA RADA

prevodioca

lektora (naučnih redaktora)

Potpun prevod (bez izostavljenih dijelova), precizan (bez smisaonih i terminoloških deformacija), izložen u skladu sa normama jezika naučno-tehničke literature i oblikovan u skladu sa utvrđenim pravilima.

Potpun prevod (bez izostavljenih dijelova), precizan (bez smisaonih i terminoloških deformacija), sadrži određene mane u stilu izražavanja i tehničkoj obradi.

Prevod ima mana, sadrži grube smisaone i terminološke deformacije, a takođe suštinske nedostatke u stilu izražavanja i tehničkoj obradi.

Prevod ima mana, sadrži grube smisaone i terminološke deformacije, a takođe suštinske greške u stilu izražavanja i tehničkoj obradi.

Napomena 1. Pri neznatnim odstupanjima od zahtjeva iz I, III i V kategorije prevodi se ocjenjuju na odgovarajući način po II, IV i VI kategoriji.

Napomena 2. Nezadovoljavajućim se smatra prevod u kome su zapažena mnogobrojna prazna mjesta, grube smisaone i terminološke greške, suštinski nedostaci u stilu izražavanja i tehničkoj obradi i koji je ocijenjen kao neprihvatljiv za doradu.

U prevodu su popunjene sve praznine, ispravljene sve smisaone i terminološke greške, unesene neophodne stilističke korekcije i ispravljene greške u tehničkoj obradi.

U prevodu su popunjena prazna mjesta, ispravljene smisaone i terminološke greške, ali nisu unesene neophodne stilističke korekcije i nisu eliminisani nedostaci u tehničkoj obradi.

U prevodu nisu eliminisani svi nedostaci, smisaone, terminološke i stilističke greške, a takođe greške u tehničkoj obradi.

Napomena 1. Pri neznatnim odstupanjima od zahtjeva iz I i III kategorije lektorisanje se ocjenjuje na odgovarajući način po II i IV kategoriji.

Napomena 2. Nezadovoljavajućim se smatra lektorisanje u kome lektor nije unio neophodne korekcije ili je doveo do novih grubih deformacija smisla i terminoloških grešaka.

Napomena 3. Ako je lektor unio velike i suštinske korekcije, njegov rad može biti ocijenjen kao autorska dorada. Pri tome iznos autorskog honorara koji se isplaćuje koautorima prevoda ne može biti veći od maksimalne visine autorskog honorara.

Uz svaku od kategorija utvrđena je fiksna osnovica honorara. U zavisnosti od broja i karaktera napravljenih grešaka prevod se svrstava u određenu kategoriju.

Za obavljeni posao prevodilac i lektor dobijaju odgovarajući honorar. Njegov iznos zavisi od jezika originala, kvaliteta i roka. Što se tiče jezika, oni su svrstani u tri kategorije:

1. **zapadnoevropski jezici** (gdje se nalaze i slovenski jezici),

2. **rijetki jezici** (albanski, mađarski, holandski, grčki, švedski, danski, norveški, portugalski, rumunski, finski, falamanski, afrikanski, latinski i drugi drevni jezici),

3. **orijentalni jezici** (japanski, kineski, arapski, turski i dr.).

Za nepažljivu provjeru prekucanog prevoda ili za nemarne korekcije i neurednu obradu prevoda honorar prevodiocu može biti umanjnjen.

Ako Svesavezni centar za prevođenje ocijeni da je prevod (lektorisanje) nezadovoljavajući, narudžba se poništava i honorar ne isplaćuje. O anuliranju naloga prevodilac (lektor) se obavještava u roku od 15 dana nakon dobijanja prevoda.

10.0. Interesantan je statistički metod ocjenjivanja kvaliteta prevoda. Jedan od predstavnika takvog metoda je I. Carik (19). On je još

1964. izvršio statističko istraživanje kvaliteta prevoda. Njegova se analiza svodi na utvrđivanje kvantiteta sintaksičkih konstrukcija i leksičkih jedinica. Primjenjujući Cipfov zakon uporedio je ruski original sa njemačkim prevodom i došao do zaključka da je rječnik prevoda u odnosu na original osiromašen te da je na pojedinim mjestima poremećena sintaksička struktura pripovijedanja.

11.0. U sovjetskoj teoriji i praksi susreće se i psihološki metod ocjene kvaliteta prevoda. Jedan od predstavnika ovoga pravca je Krupnov (11).

Vladimir Pavlović

Kvalitet prevoda u funkciji kvaliteta izvornika

Uvod

Retki su stručnjaci koji, poput prevodilaca, neprestano preispituju sopstveni rad, sopstvene stručne kvalitete, do mazohizma uvereni da rezultati njihovog rada zavise isključivo od njihovih stručnih sposobnosti. I zaista, dok na jednoj strani ogromna većina struka, od medicine do policije, traži i nalazi izvinjenje za svoju neefikasnost, aljkavost i sporost u malim platama, lošim uslovima za rad, nerešenom stambenom pitanju, prevodioci svaku nesavršenost svojih rezultata doživljavaju u prvom redu kao izraz sopstvene nesavršenosti, sopstvenog neznanja. Ljudi opšte kulture, najčešće skrajnuti statusno i fizički u hijerarhijske podrumne svojih radnih organizacija, prevodioci su prepušteni uglavnom svojim zastarelim rečnicima, svojim sveskama u koje kao dačići upisuju s teškom mukom nađena terminološka rešenja i retkim stručnim seminarima na kojima uglavnom nemaju

šta da nauče. Pritom su i njihove plate do poniženja male, rade često u kojekakvim adaptiranim potkrovljima i podrumima, a očaj stambenog pitanja dele sa nekim drugim, takođe časnim, strukama, ali objektivno daleko niže kategorije.

Pitaće se neko: čemu ovaj uspaljeni uvod?

Samokritičnost je besumnje plemenita osobina, neophodna svakom poštenom radniku: svako mora odgovarati za kvalitet svog rada. No, kako prevodioci uvek obavljaju onu »drugu polovinu posla«, radeći ne sa sirovom materijom već sa vrlo elaboriranim sadržajima, sasvim legitimno se postavlja pitanje u kojoj meri rezultati prevodilačkog rada zavise od kvaliteta »prve polovine posla«, od ulaznih podataka, od famoznog originala. Nekih dvadesetak godina bavljenja ovim poslom daje mi za pravo da tvr-